

УДК 349.6

У. В. Антонюк, канд. юрид. наук, ст. викладач

Івано-Франківський факультет
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кафедра цивільного та господарського права і процесу,
вул. Максимовича, 13, м. Івано-Франківськ, 76007, Україна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Стаття присвячена дослідженню кримінально-правових аспектів порушення правил екологічної безпеки під час проведення екологічної експертизи. Автор визначає поняття, особливості і види порушень екологічно-безпечних вимог під час проведення екологічної експертизи з огляду на чинне екологічне та кримінальне законодавство України.

Ключові слова: екологічна експертиза, екологічна безпека, юридична відповідальність, екологічні правопорушення.

Важливим інструментом забезпечення екологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища на сучасному етапі розвитку суспільних відносин в Україні є застосування інституту юридичної відповідальності за екологічні правопорушення в цілому, і кримінально-правової, зокрема. У даному контексті неабиякої уваги заслуговує Розділ 8 Кримінального Кодексу України [3] (далі — КК України), який вперше закріпив основи кримінальної відповідальності за злочини проти довкілля. Серед різновидів злочинів проти довкілля залежно від суб'єктно-об'єктного складу [1, 4] виділяють такий склад злочину як порушення правил екологічної безпеки. Одним із проявів об'єктивної сторони даного злочину є порушення правил екологічної безпеки під час проведення екологічної експертизи, яка виступає однією з важливих функцій управління у галузі охорони довкілля, засобом забезпечення екологічної безпеки і механізмом реалізації принципу попереджувального характеру заходів по охороні довкілля. Вона слугує також різновидом попереджувального екологічного контролю, інструментом підтримання екологічного правопорядку в правотворчій, господарській, управлінській та іншій діяльності. Відносини в галузі екологічної експертизи регулюються ст.ст. 26–30 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [7], а також Законом України «Про екологічну експертизу» [5].

Слід відмітити, що проблемі правового режиму екологічної експертизи і юридичної відповідальності за екологічні правопорушення в цілому та її видів, зокрема, приділяли значну увагу ряд науковців: В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, В. Д. Басай, А. П. Гетьман, І. І. Каракаш, В. В. Костицький, М. В. Краснова, С. М. Кравченко, Н. Р. Малишева, В. Л. Мунтян, М. І. Малишко, О. О. Погрібний, В. К. Попов, Б. Г. Розовський, Ю. С. Шемшученко, М. В. Шульга тощо. Також на рівні комплексних дисертаційних наукових досліджень розроблялись питання щодо поняття, видів та значення екологічної експертизи (зокрема, Г. В. Мороз, Е. В. Позняк тощо). Але, незважаючи на це, відкритим залишається питання про кримінально-правові особливості та види порушень правил екологічної безпеки під час проведення екологічної експертизи.

Оскільки у ст. 236 КК України [3] порушення порядку проведення екологічної експертизи розглядається як складовий елемент складу злочину порушення пра-

вил екологічної безпеки, у межах даної статті необхідно визначити поняття, мету, види та порядок проведення екологічної експертизи, і на їх основі виділити форми та прояви порушення даної процедури.

У відповідності до Закону України «Про екологічну експертизу» [5], екологічна експертиза визначається як вид науково-практичної діяльності спеціально уповноважених державних органів, еколого-експертних формувань та об'єднань громадян, що ґрунтується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі та оцінці передпроектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація і дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища, і спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

Метою екологічної експертизи є запобігання негативному впливу антропогенної діяльності на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей, а також оцінка ступеня екологічної безпеки господарської діяльності та екологічної ситуації на окремих територіях і об'єктах.

За суб'єктами здійснення екологічної експертизи розрізняють наступні її види: державну, громадську, міжнародну, наукову та інші [2, 109].

Державна екологічна експертиза проводиться експертними підрозділами чи спеціально створюваними комісіями спеціально уповноваженого центрального органу у галузі охорони навколишнього природного середовища та його органів на місцях на основі принципів законності, наукової обґрунтованості, комплексності, незалежності, гласності та довгострокового прогнозування [5].

Громадська екологічна експертиза здійснюється незалежними групами спеціалістів з ініціативи громадських об'єднань, а також місцевих органів влади за рахунок їх власних коштів або на громадських засадах. Громадська екологічна експертиза проводиться незалежно від державної екологічної експертизи.

Важлива відмінність між державною та громадською екологічними експертизами полягає ще й в тому, що висновок державної екологічної експертизи після затвердження спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі охорони навколишнього природного середовища є обов'язковим для виконання, а висновки громадської екологічної експертизи не є обов'язковими до виконання, і можуть враховуватися органами, які здійснюють державну екологічну експертизу, а також органами, що зацікавлені у реалізації проектних рішень або експлуатують відповідний об'єкт.

Оскільки обов'язковим до виконання є висновок лише державної екологічної експертизи, тому порушення порядку проведення тільки цього виду експертизи утворює склад злочину, передбаченого ст. 236 КК України [3]. Дана позиція законодавця є дещо неоднозначною. Тому що у відповідності до ст. 26 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [7] проведення екологічної експертизи є обов'язковим у процесі законотворчої, інвестиційної, управлінської, господарської та іншої діяльності, що впливає на стан навколишнього природного середовища. Дана теза не конкретизує який саме вид екологічної експертизи мається на увазі, а закріплює принцип обов'язковості всіх видів екологічних експертиз в цілому.

Крім того, одразу ж виникає питання про юридичну природу та доцільність проведення громадської екологічної експертизи, якщо легітимність і законність її проведення не охороняється відповідними нормами кримінального чи адміністративного законодавства. Водночас, у юридичній літературі, зокрема, Е. В. Позняк обґрунтовується висновок про наявність передумов для закріплення в праві принципу обов'язковості врахування висновку громадської екологічної експертизи зацікавленими особами та необхідність закріплення у законодавстві обов'язку влас-

ника об'єкта експертизи чи іншої уповноваженої особи розробити альтернативні варіанти реалізації об'єкта і узгодити їх з громадськістю, оскільки саме принцип альтернативності покладено в основу міжнародно-правового регулювання здійснення оцінки впливу на довкілля [4, 67]. Як результат, Е. В. Позняк відмічає і про існування прогалин у чинному законодавстві щодо встановлення заходів адміністративної та кримінальної відповідальності за еколого-експертні правопорушення, зокрема при здійсненні громадської екологічної експертизи, залученні громадськості до участі в державній екологічній експертизі та у процедурі оцінки впливу на довкілля [4, 167].

З цього приводу слід зазначити, що у диспозиції ст. 236 КК України [2] не конкретизується питання про види екологічних експертиз, а йдеться лише про порушення порядку проведення екологічної експертизи. Тому з аналізу цієї норми випливає, що і висновок державної, і громадської екологічної експертизи підлягає кримінально-правовій охороні. З метою уникнення двозначностей та непорозумінь у визначенні даних понять вважаємо за необхідне до ст. 236 КК України внести доповнення в частині конкретизації виду екологічної експертизи (державної, громадської, наукової та іншої). Тобто, незалежно від суб'єкта здійснення, при здійсненні кожного виду екологічної експертизи повинні дотримуватись екологічно безпечні вимоги, а їх недотримання чи порушення повинно бути кримінально караним (залежно від суспільної небезпеки).

Порядок проведення екологічної експертизи регулюється Розділом 6 Закону України «Про екологічну експертизу» [5], де визначаються основні етапи та способи проведення екологічної експертизи, а також закріплюються вимоги, у відповідності до яких складається висновок державної екологічної експертизи та умови визнання недійсними висновків даного виду діяльності.

З огляду на зазначені у Законі України «Про екологічну експертизу» [5] процедурні моменти її проведення, пропонуємо виділяти наступні види порушень порядку проведення екологічної експертизи:

1. залежно від характеру поведінки:

- порушення вчинене шляхом активної дії: надання свідомо неправдивих відомостей про екологічні наслідки діяльності об'єкта екологічної експертизи;
- порушення вчинене шляхом бездіяльності: ухилення від надання на законну вимогу державних еколого-експертних органів і формувань необхідних відомостей та матеріалів;

2. залежно від спрямованості вимог:

- порушення, які стосуються загальних вимог проведення екологічної експертизи (загальні вимоги щодо її проведення визначені у ст. 8 Закону України «Про екологічну експертизу» [5] і до них належать: відсутність у документації на об'єкти екологічної експертизи обґрунтувань щодо забезпечення екологічної безпеки запланованої чи здійснюваної діяльності з комплексною еколого-економічною оцінкою існуючого чи передбачуваного впливу на стан навколишнього природного середовища, оцінкою екологічного ризику та з альтернативними прогнозними варіантами зменшення цього впливу);
- порушення, які стосуються спеціальних вимог проведення екологічної експертизи (спеціальні вимоги до проведення екологічної експертизи застосовуються щодо окремих об'єктів, наприклад, об'єктів підвищеної екологічної безпеки [6]. Так, будівництво залізничних вокзалів у обов'язковому порядку потребує проведення державної екологічної експертизи та паспортизації, тому їх непроведення і буде порушенням спеціальних вимог);

3. залежно від мети:

- порушення, які передбачають видачу хибних висновків екологічної експертизи: надання свідомо неправдивих відомостей про екологічні наслідки діяльності об'єкта екологічної експертизи; підготовка свідомо неправдивого висновку дер-

жавної екологічної експертизи; приховування або фальсифікація відомостей про наслідки екологічної експертизи; примушування або створення умов для експерта, що мають наслідком підготовку хибних експертних висновків;

– порушення, які передбачають визнання екологічної експертизи недійсною: здійснення екологічної експертизи неправоздатними підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями громадян та іншими формуваннями;

4. залежно від характеру:

– порушення, які полягають у недотриманні вимог з охорони навколишнього природного середовища: відсутність у документації на об'єкти екологічної експертизи еколого-економічної оцінки існуючого чи передбачуваного впливу на стан навколишнього природного середовища, оцінки екологічного ризику та альтернативних прогнозних варіантів зменшення цього впливу;

– порушення, які полягають у недотриманні вимог щодо використання природних ресурсів: надання дозволів на спеціальне природокористування без позитивного висновку екологічної експертизи;

– порушення, які полягають у недотриманні вимог щодо фінансування проєктів і програм: надання дозволів на фінансування та реалізацію проєктів і програм чи діяльності, що можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища без позитивного висновку екологічної експертизи;

5. залежно від форми:

– порушення щодо оформлення документації на проведення екологічної експертизи (спеціальні вимоги до документації на об'єкти державної екологічної експертизи визначені у ст. 15 Закону України «Про екологічну експертизу» [5], зокрема, у документації на об'єкти державної екологічної експертизи повинні передбачатися: 1) комплексна еколого-економічна оцінка впливу запланованої чи здійснюваної діяльності на стан навколишнього природного середовища, використання і відтворення природних ресурсів, оформлена у вигляді окремого тому (книги, розділу) документації і Заяви про екологічні наслідки діяльності; 2) обґрунтування впровадження сучасних, досконалих нематеріал- і неенергоємних, мало- і безвідхідних технологічних процесів 3) забезпечення комплексної переробки, утилізації і ефективного використання відходів виробництва; 4) заходи щодо економії водних ресурсів, забезпечення ефективної очистки всіх видів стічних вод, а також їх використання для технічних потреб без скидання цих вод у природні водотоки і водойми; 5) дієвість і досконалість передбачуваних заходів щодо охорони атмосферного повітря від забруднення; 6) забезпечення захисту населення і навколишнього природного середовища від шкідливого впливу антропогенних фізичних, хімічних та біологічних факторів);

– порушення щодо оформлення висновків проведення екологічної експертизи: недотримання державних санітарних норм, правил, гігієнічних нормативів, будівельних норм і правил, вимог щодо охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки; неврахування важливих достовірних відомостей про стан екологічної ситуації, що склалася в районі (місці) реалізації об'єкта екологічної експертизи, який може негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, природних ресурсів, здоров'я людей; порушення прав учасників еколого-експертного процесу, якщо це призвело до неправдивого висновку екологічної експертизи;

– порушення щодо оформлення матеріалів оцінки впливу діяльності на стан навколишнього природного середовища: відсутність обґрунтувань її доцільності та способів реалізації, відсутність заходів щодо зменшення рівня екологічного ризику і забезпечення вимог екологічної безпеки.

Запропонована класифікація видів порушення правил екологічної безпеки під час проведення екологічної безпеки дає можливість визначити наступні осо-

бливості даного елементу складу злочину щодо порушення правил екологічної безпеки:

- порядок проведення екологічної експертизи визначений у чинному екологічному законодавстві України, тому перелік порушень даної екологічної процедури на пряму впливає та охоплюється правовою нормою;

- види порушень вимог екологічної безпеки під час проведення екологічної експертизи є динамічною, а не статичною категорією, оскільки змінюються з розвитком існуючих на конкретному етапі суспільних відносин;

- до особливостей порушень правил екологічної безпеки під час проведення екологічної експертизи належить і ознака їх невичерпності, оскільки на законодавчому рівні (зокрема, у межах ст. 236 КК України) не подано їх конкретних вичерпних видів;

- критеріями диференціації видів порушень екологічно безпечних вимог у процесі здійснення екологічної експертизи виступають: характер поведінки, спрямованість вимог, мета, характер, форма тощо.

Таким чином, порядок проведення екологічної експертизи в Україні у контексті дотримання вимог екологічної безпеки виступає важливим та необхідним елементом для забезпечення дотримання вимог екологічного законодавства. Але для того, щоб дані механізми були дійсно ефективними та дієвими на законодавчому рівні, а також на рівні правозастосовної практики, потрібно чітко визначати процедуру та особливості здійснення екологічної небезпечної діяльності та види відповідальності за її порушення чи недотримання.

Перспективність даної статті полягає в тому, що у подальшому предметом дослідження стануть питання, які стосуються кримінально-правових суб'єктивних ознак порушення правил екологічної безпеки під час проведення екологічної експертизи, зокрема, суб'єкта та суб'єктивної сторони даного складу злочину.

Література

- 1. Дудоров О. О. Відповідальність за злочини проти довкілля: науково-практичний коментар розділу VIII Особливої частини нового КК України / О. О. Дудоров. — Бердянськ: АРІУ при ЗДУ, 2001. — 83 с.*
- 2. Кобецька Н. Р. Екологічне право України: Навч. посібник / Н. Р. Кобецька. — К.: Юрінком Інтер, 2007. — 352 с.*
- 3. Кримінальний Кодекс України. — Харків: ПП «ІГВІНІ», 2006. — 208 с.*
- 4. Позняк Е. В. Юридична природа висновку громадської екологічної експертизи в Україні / Е. В. Позняк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. — 2004. — Вип. 59. — С. 167–170.*
- 5. Про екологічну експертизу: Закон України від 09 лютого 1995 року N 45/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 8. — Ст. 54.*
- 6. Про перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку: постановою Кабінету Міністрів України від 27 липня 1995 року № 554 // Урядовий кур'єр. — 1995. — 13 серпня. — С. 8.*
- 7. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 41. — Ст. 546.*

У. В. Антонюк, канд. юрид. наук, ст. преподаватель

Ивано-Франковский факультет
Национального университета «Одесская юридическая академия»,
кафедра гражданского и хозяйственного права и процесса,
ул. Максимовича, 13, г. Ивано-Франковск, 76007, Украина

КРИМИНАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ НАРУШЕНИЯ ПРАВИЛ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ВО ВРЕМЯ ПРОВЕДЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена исследованию криминально-правовых аспектов нарушения правил экологической безопасности во время проведения экологической экспертизы. Автор определяет понятие, особенности и виды нарушений экологически безопасных требований во время проведения экологической экспертизы, учитывая действующее экологическое и уголовное законодательство Украины.

Ключевые слова: экологическая экспертиза, экологическая безопасность, юридическая ответственность, экологические правонарушения.